

Ledare

MOHAMMAD FAZLHASHEMI

Från gränsland till ämnesinriktning

Den 15 november 2022 högtidlighölls inrättandet av professuren i islamisk teologi och filosofi vid teologiska institutionen, Uppsala universitet. I sitt bidrag till detta temanummer av *Svensk Teologisk Kvartalskrift* ger de tidigare dekanerna Mikael Stenmark och Mattias Martinson en bakgrund till inrättandet av professuren och dess integration i ämnet systematisk teologi. För min egen del som sökte och fick professuren började den akademiska banan några decennier tidigare.

Som sextonåring kom jag som gäststudent till Sverige från Iran och efter att ha läst svenska i tre terminer började jag mina studier vid Umeå universitet höstterminen 1978. Efter ett par terminers studier i sociologi fastnade jag för ämnet idéhistoria. När det var dags att skriva C- och D-uppsats och sedan masteruppsats ville jag skriva om något ämne som anknöt till min kulturella och historiska bakgrund och identitet.

Ämnet idéhistoria var på 1980-talet extremt svensk- och västororienterat. En kollega påpekade lite skämtsamt att ämnet inte bara var västororienterat, det var – som han uttryckte det – snarare NATO-orienterat. Min dåvarande lärare och blivande handledare, Ronny Ambjörnsson, gjorde det möjligt för mig att skriva mina uppsatser och senare min avhandling inom muslimsk idéhistoria som var ytterst ovanligt inom ämnet.

Jag skrev en uppsats på avancerad nivå som handlade om det politiska tänkandet i Nordafrika på 1400-talet med fokus på den nordafrikanske muslimske tänkaren Ibn Khaldūn (1332–1406) som hade en teori om de återkommande maktskiftena i Nordafrika under 1300- och 1400-talen. Min avhandling handlade om muslimsk politisk idéhistoria och det politiska tänkandets utveckling mot politisk pragmatism under 1000- och 1100-talen.

Närmare bestämt skrev jag om den muslimske teologen och furstespegelförfattaren Abū Ḥāmid al-Ghazālī (1058–1111) politiska tankegångar. Mitt fokus låg på kopplingen mellan det politiska tänkandet och teologiska föreställningar och framför allt hur al-Ghazālī legitimerade utvecklingen mot pragmatism med stöd av teologiska och religiösa rättsliga tankegångar.

Så länge jag studerade på grundutbildningsnivå gick allt bra, men min handledare avslöjade vid min disputationstest att det fanns en del motstånd när jag skulle antas till forskarutbildningen. Frågan gällde delvis om det fanns handledarreseurser, men också att mitt avhandlingsämne skilde sig så radikalt från tidigare avhandlingsämnena inom idéhistoria. Handledningsfrågan löstes med hjälp av externa biträdande handledare. Men frågan om att en doktorand skulle behandla ett icke-traditionellt ämne kvarstod. Min handledare uttryckte sin stora glädje över att jag disputerade vid utsatt tid. Han beskrev min disputation som en seger mot de kollegor som tvivlade på avhandlingsprojektet och att det bidrog till breddningen av forskningsfältet inom ämnet.

Under själva disputationen blev jag påmind om de tvivel som fanns även utanför mitt ämne. När opponenter och betygsnämnden var klara och ordet lämnades till auditoriet begärde en professor i datavetenskap ordet och undrade hur det kom sig att man satsade pengar på en avhandling om det politiska tänkandet i den muslimska världen på 1100-talet medan framtiden, som han uttryckte det, tillhörde ämnena som hans eget. Såväl opponenter som betygsnämndens ledamöter och mina handledare ryckte ut till mitt försvar och underströk vikten av en breddning av forskningen inom humaniora.

Att befinna sig i gränslandet

Disputationen följdes av en tid av postdoktorala studier och undervisning, men när jag sökte bidrag för att forska i olika forskningsprojekt eller när jag sökte tjänster utanför det lärosäte jag var verksam vid blev jag påmind om att jag befann mig i gränslandet mellan olika ämnen.

I en ansökan till Riksbankens jubileumsfond (RJ) hade jag gått till andra omgången och en religionshistoriker som hade bedömt min ansökan skrev i sitt utlåtande att jag som idéhistoriker gjorde intrång på ett fält som var ämnat åt religionshistoriker.

Vid ett annat tillfälle då jag hade sökt en lektorstjänst stod valet mellan mig en annan sökande. Vid intervjun med anställningskommittén satt företrädare för fakulteten, sakkunniga, lärarrepresentanter, fackliga företrädare och doktorandrepresentanter. Det jag minns mest av allt från den här anställningsintervjun är att en av de sakkunniga fäste blicken i mig och frågade

om inte jag höll med honom om att mitt avhandlingsämne var smalt. Min motfråga var hur han definierade det här med smalt ämne. Min konkurrent hade skrivit sin avhandling om en specifik företeelse i Sverige under 1940-talet, medan jag hade skrivit min avhandling om det politiska tänkandets utveckling i den muslimska världen under en historisk epok som motsvarade den europeiska högmedeltiden.

Jag fick inte den tjänsten och efter ett antal misslyckade försök valde jag att bredda min forskningskompetens från muslimsk politisk idéhistoria under 1100-talet till nutida förhållanden. Min breddning handlade om framväxten av politisk islam. Denna breddning kom under en tid då politisk islam var på frammarsch och min forskning blev uppmärksammas både i forskningssammanhang och medialt.

Så småningom blev jag befördrad, först till docent och sedan till professor. Vid det här laget fick jag många externa erbjudanden och uppdrag.

Islamisk universitetsteologi

En kollega till mig hade en karriär som kan beskrivas som spikrak. Vid något tillfälle frågade jag henne om råd och hon berättade att det bästa sättet att göra karriär var, som hon uttryckte det, ”att göra sig outhärlig”. Det gällde att skapa en egen nisch, sade hon. Hon var vid sidan av min tidigare handledare den person i den närmaste akademiska kretsen som uppmunttrade mig att fortsätta satsa på breddningen av mitt forskningsområde inom det fält jag redan hade påbörjat.

Förmodligen var det detta som så småningom lade grunden för min rekrytering till teologiska institutionen vid Uppsala universitet. Naturligtvis var jag mycket glad över rekryteringen, men insåg snabbt att, som det sägs i ett persiskt ordspråk, ”det blir inte vår med en blomma”. Jag ville satsa på miljöbyggande för att det ämnesområde som förknippades med professuren inte skulle förknippas endast med en person.

Samma år som jag anställdes vid institutionen tilldelades jag forskningsmedel från både RJ och Vetenskapsrådet för två olika projekt som jag var delaktig i tillsammans med ett antal andra forskare. I princip kunde jag luta mig tillbaka och ägna mig åt heltidsforskning under flera års tid. Så gjorde jag faktiskt till en början, men insåg snabbt att detta inte skulle leda till något miljöbyggande. Rekrytering av doktorander och satsning på ett kursutbud inom det här fältet och därtill rekrytering av medarbetare framstod som viktiga förutsättningar för att bygga upp en miljö.

Vägen för miljöbyggandet var dock långt ifrån utstakad. Det fanns ingen etablerad tradition. Det fanns inga andra professorer eller forskare inom ämnet. Till att börja med behövde det så kallade ”profilämnet” islamisk

teologi och filosofi en hemvist eller ämnestillhörighet. Att det till en början karaktäriserades som profilämne innebar att ämnet inte hade någon riktig hemvist och kunde i princip ingå ett sorts ”tillfälligt” äktenskap med nästan alla ämnen vid institutionen. Det hade sina för- och nackdelar. Fördelen var att rekrytering av doktorander kunde ske i samarbete med olika ämnen: religionssociologi, systematisk teologi, religionsfilosofi, religionshistoria och så vidare. Men nackdelen var att profilämnet inte hade en egen identitet och hemvist. Doktorander som antogs genom en kombination mellan ett forskarutbildningsämne och profilämnet islamisk teologi och filosofi skulle följa forskarutbildningsämnets allmänna studieplan. Profilämnet hade en karaktär av ett slags bihang.

En annan nackdel var att det inte var möjligt att bygga upp en egen bas för rekrytering av studenter som skulle kunna gå vidare till forskarutbildning, eftersom profilämnet inte fanns representerat i grundutbildningen. Det var möjligt att läsa fristående kurser men de räckte inte till för att profilera sig inom ramen för detta ämne hela vägen från grundutbildning till utbildning på avancerad nivå. Det här var en process som tog ganska lång tid. En kollega beskrev det som en ökenvandring.

I november 2022 hade det gått tio år sedan professuren i islamisk teologi och filosofi inrättades. Sedan 2020 är islamisk teologi en inriktning inom systematisk teologi och studenter som läser Teologprogrammet kan välja inriktningen islamisk teologi för att sedan fortsätta på avancerad nivå. Inresserade studenter kan skaffa sig allmän och särskild behörighet genom studier på grundnivå och avancerad nivå för att sedan ansöka till forskarutbildning vid teologiska fakulteten.

Fram till 2023 har alla doktorander som antagits haft högskoleutbildning från andra lärosäten utomlands eller i ett fall från ett svenskt lärosäte. Den första disputationen inom inriktningen islamisk teologi ägde rum i september 2022, lagom till tioårsjubileet.

Under tiden har vi också rekryterat en lektor och en vikarierande lektor i ämnet och därmed lyckats med bedriften att lägga grunden för en miljö med inriktning mot islamisk teologi och filosofi.

Målsättningen är att fortsätta arbetet med miljöbyggandet samt utvecklingen av islamisk universitetsteologi utifrån den systematiska teologins kritiska och konstruktiva perspektiv. ▲